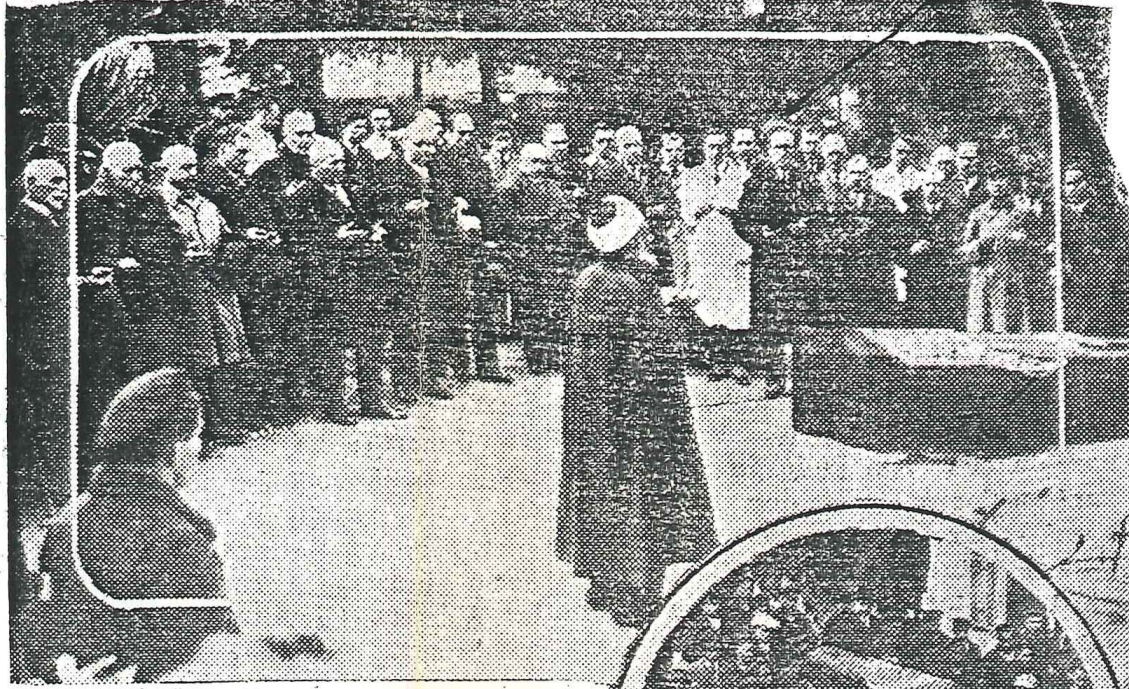

2.2.1930

Cumhuriyet

Merhum Ahmet Rıza Beyin cenazesi dün hazin bir ihtifalle kaldırıldı

haber

Cenaze merasiminden iki hazin intiba

Dünkü nüshamızda vefat ettiğini kemali teessürle yazdığımız sabık Ayan reisi Ahmet Rıza Beyin cenaze merasimi dün ihtifalâtı lâ-yika ile icra edilmiştir. Cenaze Hamidiye Etfal hastanesinden kaldırılmış ve bir istimpot ile Kandilli'ye nakledilerek ailesi makberesine defnedilmiştir. Cenazede pek çok zevat ve bu meyanda hükûmet namına vali vekili Fazlı Bey ve merhumun akrabası hazır bulunmuş-

lardır.

Şehremaneti merhumun cenazesinin nakli için lüzumu olan masrafları tediye etmiş ve her türlü teslihin gösterilmesini emretmişti.

Rayvonda

R ES İ M L İ A Y

MAYIS - 1930

YIL: 7

SAYI: 2

Ahmet Rıza Öldü

Ahmet Rıza hürriyet kavgasına
on parasız başladı ve on parasız öldü.

Ahmet Rıza öldü. Bu ölümü gazeteler birkaç satırlık bir teessür çerçevesi içinde meskût geçtiler. Bizce Ahmet Rıza'nın ölümü, yaptıklarını ayuka çıkararak kahramanların ölümünden daha fazla teessür veren, bir sessiz kahramanın ölümüdür.

Ahmet Rıza Abdülhamit devrinin, lisan, fikir, içtima hürriyetini boğduğu bir devirde, hürriyet isteyen gençler Marmarada boğulduğu günlerde halkın ızdırabına tercüman olarak ortaya çıkmıştır.

30 sene devam eden, hürriyet isteyen ağızları kurşunla, toplu, ölümle tehdit eden istibdat ejderine karşı isyan eden Genç Türk hareketinin başında Ahmet Rıza'yı görürüz.

Abdülhamit, zulüm ile, istibdat ile halkı uyuturken, para, şeref, ünvan ile münevver geçinen gençleri satın alırken, o bu çanak yalayıcı münevverlerin arasından sıyrılmış, Avrupa'ya kaçmış, bir çok mihnete, meşakkata katlanarak bir çok gazeteler çıkarmış, gizli bir teşkilât vasıtasıyla gazetelerini burada dağıtmış, hürriyet inkılabının mübeşşiri olmuştur.

Ahmet Rıza'nın hayatında, en kuvvetle üzerinde duracağımız ta, onun bu kavgaya on para-

Sabiha Zekeriya

sız başlayıp, Etfal hastahanesinin bir köşesinde metrük, unutulmuş bir sessiz kahraman gibi on parasız ölüsüdür.

İnsanların hürriyet aşkı, hürriyet kavgası, çok eski bir devirde, esirlerin derebeylere olan isyanı ile başlar. Etfalun'da lisan ve fikre girer. Fakat o devirden beri bu kavgayı yapanlar, ekseriya, gözleri kamaştırıran bir altın yığınının karşısında, veya sırmalı bir elbisenin önünde ideallerini soyunurlar, birer kapı oğlanı gibi, paranın, şerefın ve istibdadın kölesi olurlar...

Halk daima bu sahte idealistlerin arkasında, hürriyete kavuşacağım diyerek, sel gibi kan dökükten sonra, kahramanın bu kan nehiri içinde yaldızlı istibdat ve saltanat kayığına kurulduğunu görür,

İnsanlar asırlardanbeti bu hürriyet gayesinin peşinde yaptıkları kavgadan bir ders aldılar. Sahte kahramanlara, sahte hürriyetperverlere artık inanmıyorlar. Hür-

riyeti, nefsi nefisi hümayunları için değil, yerde sürünen halk için, uşak gibi, köle gibi efendisine boynunu veren insan için yapacak kahramana tapıyorlar.

İşte Ahmet Rıza bu kahramanlardan biridir. Hayatını yabancı bir memlekette sefalet içinde geçirmiş, gayesinin tahakkuku için her tehlikeye, ızdıraba göğüs germiş, ve gaye tahakkuk ettiği gün sahte kahramanlar gibi hürriyet idealini merdiven yapıp, şan ve şeref, huzur tahtına çıkmamıştır.

(Kavgasının bittiği günden itibaren kenara çekilmiş, zaman zaman hürriyet ideali bulutlar arasına girince yine meydana çıkıp çarpışmıştır. Sonunda, Etfal hastahanesinin bir köşesinde sefil ve metrük alelade bir fert gibi ölmüştür.),

Ağızlarda dolaşan bir rivayete göre bu sessiz kahraman ölürken kendisini Hürriyeti Ebediyete tepesine gömmelerini vasiyet etmiş. Fakat kahramanlığı gibi bu vasiyet te sessiz kalmış, Ahmet Rıza Gureba hastahanesinde Gureba kabristanına defnedilmiştir.

Eğer bu rivayet sahi ise garipler arasına gömülen bu hürriyet garibinin ideali gibi, vasiyeti de garip kalmış demektir.

İlk Hürriyet

AHMET RIZA

Ahmet Rıza'nın ölümü, kendisinden bahsetmek fırsatını "Resimli Ay,"a verdi. Onun bütün nesillere yüksek bir örnek teşkil eden hayatı, büyük tetkiklere değer. Halbuki, bütün hayatını namuslu bir entellektüel yaşayacak tarzda, yalnız istibdada karşı mücadele ile geçiren ve yine bir namuslu entellektüel gibi, on parasız, muhtaç bir halde bir hastahane köşesinde can veren bu büyük inkılâpçıdan gazeteleğimiz pek az bahsettiler: Bir ikitun teessüf yazısı, bir iki resim ve sükût.

Halbuki taze nesillerin ictimaî terbiyesi için, esasen sayısı az olan büyük mefkûrecilerimizin, inkılâpçılarımızın hayatından daha mükemmel bir ibret misali ve güzel örnek olamaz. Hem de yakın bir inkılâp tarihini karanlıktan kurtarmak için, Ahmet Rıza'nın büyük hayatını bugünkü nesillere tanıtmak matbuatımızın borcuydu.

Resimli Ay, bu içtimaî vazifesini yapmak için, Ahmet Rıza'nın hayatını ve bu vesile ile, Sultan Hamit devrinde, Avrupa'da istibdatla mücadele eden Türk münevverlerinin faaliyetlerini yazmağa karar verdi. Yine bu vesile ile Meşrutiyet inkılâbının en büyük mübeşşirlerinden, ateşli inkılâpçı şair Namuk Kemal'in

Ahmet Rıza bey

namını tebci etmek istedi. Demokrasiye ve hürriyete ötedenberi aşık ve hadim olan Resimli Ay, bu nushasını o büyük ve hakiki inkılâpçılarımızın namını tiple hasretmekle bahtiyardır.

Avrupa'ya kaçan Hürriyetperverler

Daha Sultan Aziz devrinde, Şinasi, Namuk Kemal, Ziya paşa, Mısırlı Mustafa Fazıl paşa gibi vatanperverler Avrupa'ya kaçmışlar, orada gazefeler çıkarmışlar, eserler neşretmişlerdir.

Abtülhamit zamanında bu gibi neşriyata çok ihtiyaç vardı. Bu da gecikmedi: Aşağıda bütün tafsilâtını okuyacağınız gibi, "Genç Türk," ler birer ikişer Avrupa'ya firar etmeğe başladılar. Bir tek şey istiyorlardı: Vaktile Mitat paşa tarafından Abdülhamide ka-

bul ettirilen 1876 kanunu esasını ilân etmek. Bu mefkûre Avrupalıların da takdirini kazanmıştı. Fransız gazeteleri "Genç Türkler, istikbalin hâkimi ve Abtülhamidin varisidir," diyorlardı. Hatta 1897 senesinde, ilk meclisi mebusan azasından Halil Ganem Efendi "Eclair," gazetesine gönderdiği bir mektupta şunları yazıyordu:

"Genç Türk fırkası hiç bir şahsa tabi değildir, ne bir şahsın ne de bir firkanın tahtı temellükündedir. Maksadı umumiye için bütün zekâ ve sedakaların imtizacıdır. Bu, zulumlar ve tazyikler neticesi olarak, vicdan sahibi adamların yardımı ile neşriyat yaparak hakkını tanıtmak isteyen millî temayüllerin hey'eti umumiyesidir.."

Sultan Hamit ve Hürriyetperverler

Sultan Hamit bu fikirleri besleyen gençleri hayvan seviyesinde tutar, öldürtür veya denizlerde boğdurturdu. Bunlardan firara muvaffak olanlar Mısır'a, Fransa'ya, İngiltere'ye, İsviçre'ye, hatta Amerika'ya iltica ederlerdi. Hepsi, seviyelerine göre oralarda kendilerine bir iş bulurlar ve gazeteler neşrederlerdi.

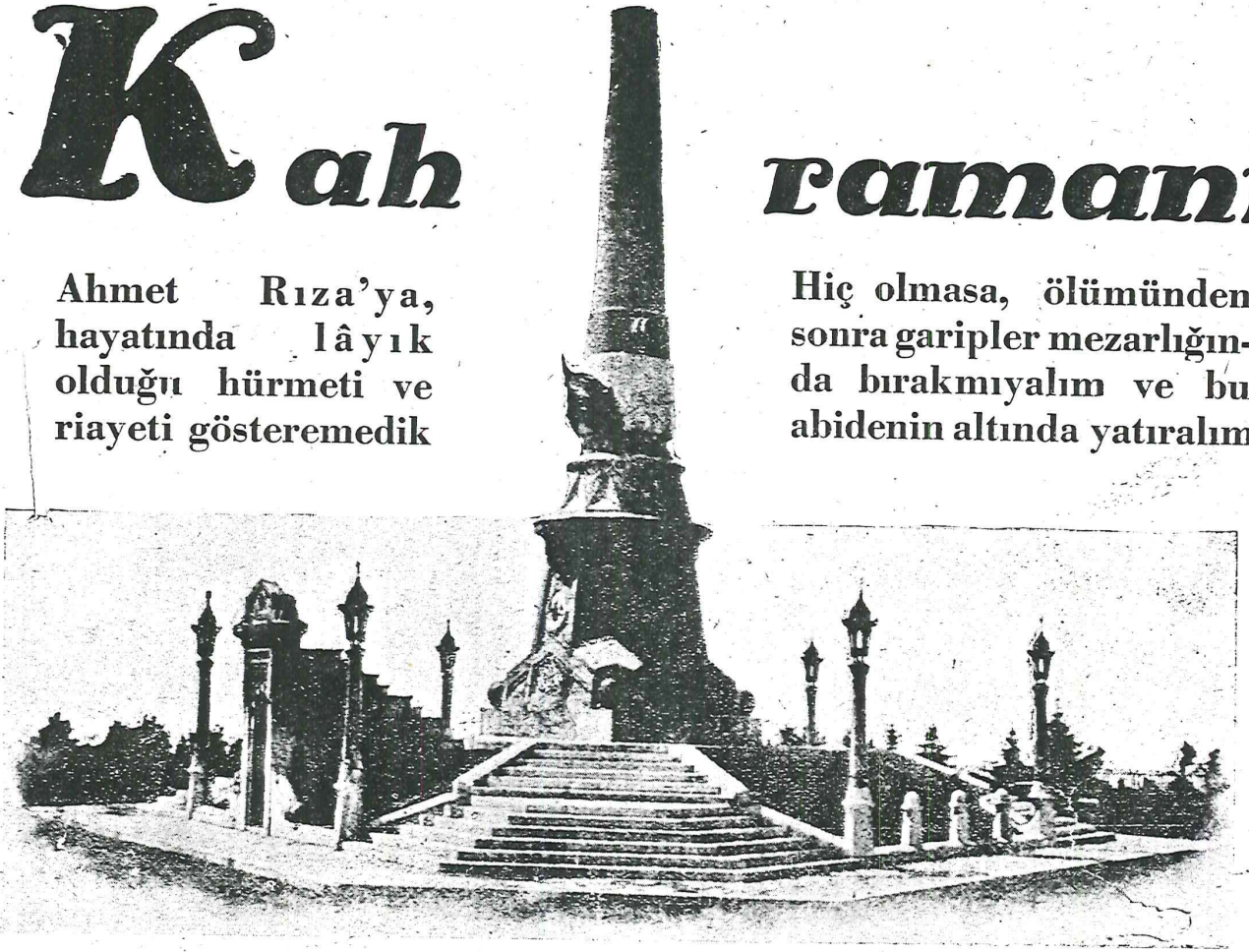
Genç Türkler arasında Sultan Hamit'ten para koparmak isteyen tek tük hafiyeler ve namussuzlar da yok değildi, fakat çoğu idealist, fakir ve namuslu adam-

Kah

Lamani

Ahmet Rıza'ya,
hayatında lâ yık
olduğu hürmeti ve
riyeti gösteremedik

Hiç olmasa, ölümünden
sonra garipler mezarlığın-
da bırakmıyalım ve bu
abidenin altında yatıralım!

Hüriyet Abidesi

lardı. Coğu, üstlerinde fırçalana fırçalana renklerini kaybetmiş ceketler taşımağı Sultan Hamid'in zulmu altında yaşamağa tercih ederdi.

Mösyö Feş isminde bir Fransız muharriri, o zaman Sultan Hami'de ait bir eserinde diyor ki:

"Ben bu Genç Türk'lere tesadüf ettiğim zaman, ne onların dininden, ne onların memleketinden olmadığım halde hep şu fıkrayı hatırlarım: "Baronlar, prensler! Şu geçenin önünde eğiliniz, çünkü o sizden çok yüksektir."

Mücadele tarzı

Avrupa muharrirlerinden "Charles Haikat,, Genç Türk'lerin çalış-
ma tarzına itiraz ediyordu ve
ların memleket içinde çalışma-

larını daha münasip buluyordu. Fakat bu fikir yanlıştı. Memlekete hizmet için hayatta kalmak lâzımdı. Genç Türk'lerin sürgünlerde perişan olmalarından veya Marmara denizinin dibinde ölgün yatmalarından Leman gölü veya Sen nehri kenarlarında çalışmalarını daha muvafıktı. Hem Türkiye dahilinee postalar emniyetsiz, bütün vasıtalar tehlikeli veya noksandı.

Sultan Hamit bir aralık Ecnebi postalarına da el sürmek istemiş, fakat Avrupa tarafından çabucak aklı başına getirilmişti. Genç Türkler yazdıkları, neşrettikleri evrakı, gümrükler vasıtası ile memleketin en uzak köşelerine kadar sevkâtmeğe müvaffak olmuşlardı. Bunlar herkes tarafından okunmuş, birbirlerine verilerek okutturulmuş, parça parça edilerek her tarafa dağıtılmıştı.

Gizli komiteler

Sonraları bir çok komiteler teşkil edildi, bütün mahallelerde şubeler tesis olundu. Babıseras-keri mümeyizlerinden Hacı Ahmet efendi bütün İstanbul komitelerinin idaresini deruhte etti.

Nihayet meşhur Murat bey de Genç Türk'ler arasında iltihak etti. Bu, şüphesiz, Genç Türk'leri çok sevindirmiş, Sultan Hami'di küplere bindirmişti. Artık o andan itibaren Abdülhamit ortalığı dehşete verdi. Tevkifler, nefiler, ithamlar, idamlar, ansızın yok oluşlar başgösterdi.

Şimdi Ahmet Rıza beyin Genç Türkler arasındaki rolünü izaha tercümei halinden başlayalım.

Ahmet Rıza'nın hayatı

Ahmet Rıza bey, 1892 tarihinde "Hüdavendigâr,, vilayeti Maarif müdürü idi. Memaliki

Ahmet Rıza Ecel döşeginde

Osmaniye dahilinde ıslahat icrası lâzımgeldiğine dair Abdülhamid'e bir rapor vermişti. Böylece sarayın dikkat ve husumetini kendi üzerine celbetmeden başka hiçbir netice elde edemedi. Etrafında günden güne casus şebekelerinin arttığını ve faaliyete geçtiklerini hissetti. Avrupa'ya firar etmekten başka çare göremiyordu. Ayrıca felsefeye de merakı olduğu için o zaman "isbatiye,, felsefe mezhebinin kuvvetle parladığı Paris'e gitmeği tercih etti. Orada meşhur "Auguste Conte,, un mesleğini takip ettiği gibi "Pierre Lafitte,, in derslerine de devam etti.

Meşveret'in tesisi

O sıralarda, evvelce teessüs etmiş olan "İttihadü Tarakkı" nin neşriyatı çoğalıyordu. Ahmet Rıza beyin İstanbul'daki dostları bu cemiyeti Fransa'da temsile en layık adamın Ahmet Rıza bey olduğuna müttefikan karar verdiler. Ahmet Rıza bey, aynı zamanda komitenin fikirlerini neşretmek üzere (*Meşveret*) isiminde Türkçe bir gazete çıkarmağa mevr edildi.

Ahmet Rıza bey *Meşveret*'i çıkarmaya başladı, sonra buna bir de Fransızca kısım ilâve etti. (1896).

O tarihten itibaren İttihadü Tarakkı cemiyetinin hariçte iki vekili ve iki gazetesi vardı: Biri Mısır'da çıkan *Mizan* gazetesi ve Murat bey, öteki de Paris'te çıkan *Meşveret* gazetesi ile Ahmet Rıza beydi. Vakua Paris'te ve Mısır'da, o sıralarda daha bir çok gazeteler çıkmıştı, fakat

parasızlık yüzünden ömürleri çok devam etmemişti.

Hamid'in telâşı

Sultan Hamit, saltanatının bütün esrarını, bütün zulümlerini ve desiselerini ifşa edecek bir gazete çıkmaya başladığını haber alınca deli gibi oldu.

Buna mani olmak için yapmadığı kalmadı. Fransa ile dostluğunu ileri götürmeğe başladı. O vakit Fransa'da burjuva kabinesi iktidarda idi. Sultan Hamit Fransız hükûmetine müracaat etti, desiseler çevirdi ve *Meşveret* gazetesini kapatmaya muvaffak oldu. Fakat Fransa gibi hür bir memlekette bu hadise kıyametleri kopardı. Bütün gazeteler hükûmete hücum etmeğe ve Türk münevverlerini müdafaaya başladılar. Bu neşriyat üzerine hükûmet, *Meşveret* gazetesini kapatmaktan vazgeçerek Türkçe çıkan *Meşveret* gazetesinin Fransa'da tedavül etmesine mani oldu.

Paris'te mühim bir dava

Böylece Sultan Hamid'in istediği tam bir surette olmamıştı. Bir kere daha taaruza geçmeğe karar veren müstebit, tekrar harekete geçti: 1897 senesi temmuzunda Paris'teki Osmanlı sefareti, Sultan Hamit namına hareket ederek, *Meşveret* gazetesi aleyhine dava açtı. Sultan Hamidi tahkir ettikleri iddiasile Ahmet Rıza, Halil Ganem ve diğer iki muharrir (Seine) mahkemesi huzuruna davet olundular. Fakat *Meşveret* gazetesinin müdafaasını meşhur Clemançeau ile avukat Labori deruhte etmişlerdi.

Bu iki büyük sima Türk hürriyetperverlerini o kadar ateşin bir belâgatle müdafaaya ettiler ki mahkeme, maznunları yalnız 16 frank nakdî cezaya mahkûm etmekle iktifa etti.

İsviçre'de Meşveret

Tabii Sultan Hamid'in içi yine rahat etmedi; bu sefer, İsviçre'de çıkmaya başlayan *Meşveret* gazetesinin tabiini kandırmaya çalıştı, paralar döktü, bütün Türkçe harfleri satın aldı. Bu sefer de Ahmet Rıza bey gazetesini taş basması ile tabetmeğe başladı. Sonra, bitaraf bir memleket arayarak gazetesini Belçika'ya nakletti. Sultan Hamit takibatına devam etti, fakat hiç bir netice almağa muvaffak olmadı.

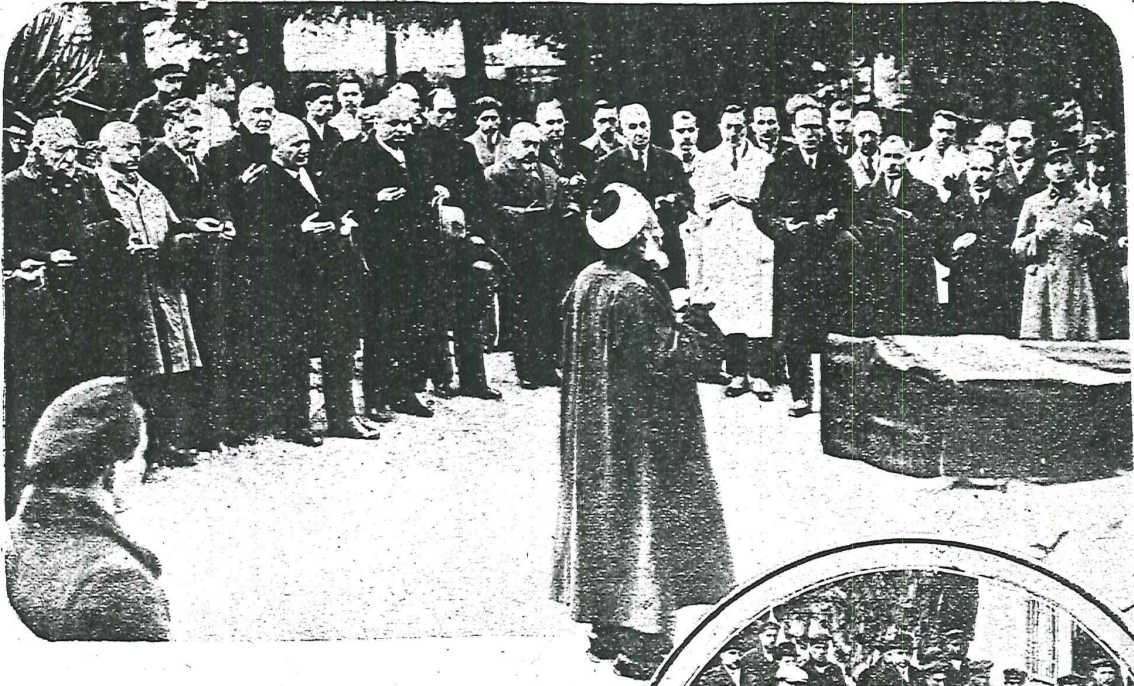
Ahmet Rıza'nın azmi

İşte bu mücadeleler içinde Ahmet Rıza bey, harikulâde bir azim, şiddet ve metanet göstermeğe muvaffak oldu.

Fakat, 1897 senesinde, *meşveret* gazetesi Belçika'da tatil edildi. İş Belçika parlamantosuna aksetti. Ondan sonra *meşveret* gazetesi, Belçika mebuslarından George Laurand'ın mesuliyeti altında çıkmağa başladı. Fakat aynı zamanda Belçika Kralı Ahmet Rıza beyin Belçika toprağından ihracı için bir emir ıstar etti. Ahmet Rıza buna da ehemmiyet vermedi, zerre kadar sarsılmadı, işine devam etti.

Ahmet Rıza ve komite

mizan ve *meşveret* ayrı iki gazete idi, fakat de İstanbul'daki komitenin

*Ahmet Rıza Gureba
mezarlığındaki metfe-
nine gömülmeden evvel*

*Ahmet Rıza, birkaç vefalı
dostun omuzlarında, ebedi
yatağına götürülürken*

reti altında intişar ediyordu. Makaleler çıkmadan Cinevre'ye gönderiliyor, Ahmet Rıza ve Murat beyler tarafından tetkik olunuyordu.

Fakat bir müddet sonra Ahmet Rıza bey tarafından komitenin talimatına ehemmiyet verilmediği hissedildi.

Evvelâ Ahmet Rıza beye bazı vasayada bulundular. Murat bey Ahmet Rıza ile ihtilâfı halledeceğini söyledi ve bu işi üstüne aldı. 15 mayıs 1897 tarihli *Meşveret* gazetesi, şu fırkayı neşretti:

"İttihat ve Tarakki cemiyeti reisleri Murat beyle müdürleri Rıza beyin mevsimi sayfi üzere Cenevre'ye gidermelerine beyan eder."

On beş gün sonra da, *mizan* gazetesinde Murat beyin istifa ettiği ve Ahmet Rıza beyin cemiyetten ihraç olduğuna yazıldı.

İhtilâfın Sebepleri

meşveret gazetesi Ahmet Rıza bey tarafından çıkarılacak, fakat bir hey'etin nezareti altında bulunacaktı. Murat bey, gazetesinde buna dair tafsilât veriyor, Ahmet Rıza beyin İttihat ve Tarakki komitesini Paris "Pozitivist," komitesine birleştirmek istediğini ve cemiyetle Ahmet Rıza bey arasındaki münafaretin bundan ileri geldiğini izah ediyordu. [1]

Filbakika o tarihten itibaren

[1] "Abtülhamid'in son günlerinde İstanbul,, Feş in eeri. Sayfa: 340

Murat bey İttihat ve Tarakki cemiyeti reisliğinden istifa etti. Mürat beyin yerine binbaşı Ahmet bey reis oldu.

İstanbul'da Faaliyetler

İstanbul'da komite teşkili faaliyetleri ilerliyordu. Mektebi Harbiyede iki komite tesis edildi: Birincinin adı (Hüseyin Avni) komitesi, öbürünün adı (Süleyman paşa) komitesi idi.

Mektebi Harbiye talebesi Mektebi Tıbbiye talebesi ile birleşerek Yıldız karşı bir nümayiş tertip ettiler; fakat Sultan Hamit bunu haber aldı ve müretteplerini binlerce işkencelerle cezalandırdı.

Mektep talebesinin bütün muhaberatı ele geçirildi. Taşkılla-

da bir divanharp teşkil edildi. Bu divanharp, 2 temmuz 1897 tarihinde, Genç Türklerden 81 kişiyi mahkûm etti. Bunlardan 13 kişi idama, 22si müebbet küreğe, gerisi de 6 aydan 20 seneye kadar hapis cezasına mahkûm edilmişlerdi. Mahkûm edilmeden evvel de Yıldız'a götürülmüşler, akla gelmeyecek cezalara maruz bırakılmışlardı.

Sultan Hamit'le mütareke

Bütün bunlara rağmen Sultan Hamit cebir ve şiddetin faydasız olduğunu anlamıştı. Zira, hürriyetini neye mal olursa olsun almak isteyen Türk milleti, bu işkencelerle daha fazla şuurlanıyor, hürriyetini daha büyük bir aşkla, adeta kara sevda ile istiyordu.

Sultan Hamit, epi geç olmakla beraber bunu anladı ve Genç Türkler'le uzlaşmağa karar verdi. Serhafiye Ahmet Celâlettin paşayı Murat beye gönderdi. Serhafiye gayet mütevazı bir lisanla Sultan Hamid'in istenilen bütün ıslahatı yapmağa amade olduğunu Murat beye anlattı. Affı umumî ilân edileceğini vadetti.

Fakat bu vaat kat'iyen yapılmadı ve Hamit tekrar zulümlerine devam etmekten kendini alamadı.

Murat bey şahsî olarak hiçbir lutuf kabul etmemek üzere rehin mukabilinde İstanbul'a gelmişti. Doktor İshak Sukûti ve doktor Abdullah Cevdet, Cenevre'de *Osmanlı* gazetesini çıkararak mücadelede devam ettiler.

Fakat biraz sonra, İshak Sükûti ile Abdullah Cevdet te Sultan Hamid'in vaatlerine kulak asmağa başladılar. Çünkü Trablus Garp kazmatları altında çürüyüp mavholan gençlerin kurtulması ve Fizan çöllerinde yanıp kül olmalarına mani olmak lâzımgeliyordu. İşte, bu vaatlerini ifa etmek şartile (*Osmanlı*) gazetesinin de tatiline karar verildi

Vaatlerin yarı yarıya tatbiki

Bu sefer Abdül Hamit vaatlerini yarı yarıya ifa etti, Trablus'taki menfileri affetti, fakat, Mek-tebi Harbiye ve Mek-tebi Tıbbiye den çıkarılarak Trablusa sürülen

کچ توکل طرفند اورودیه نشر اولان غرمان

Hakikatin sesini duyurmak için mesafenin hiç ehemmiyeti yoktur. Kendi öz topraklarında istediklerini yazıp söyleyemeyen Türk hürriyetperverleri, dünyanın dört köşesine dağılarak, birçok gazeteler çıkardılar, millete hakikati anlattılar ve koca bir tacü tahtı devirdiler.

کچ توکل طرفند اورودیه نشر اولان غرمان

talebe mektebe tekrar gelirlerse istifa edeceğini Tophane müşürü Zeki paşa ısrarla beyan etti. O zavallılar Trablus'ta kaldılar, yalnız zindanlarından çıkarıldılar.

İttihat ve Tarakki'nin ilk merhalesi

Artık İttihat ve Tarakki'nin vazifesi bitmiş sayılıyordu. Fakat mücadele edenlerin adedi azalmakla beraber mücadele devam etti.

Meşveret gazetesi: „Katil, geber!.. serlâvhali makaleler neşre diyordu. Cenevre'de (*Osmanlı*), Kahire'de (*Kanunu esasi*), Riyo dö Janeyro'da (*Errakip*) gibi bir çok gazeteler çıkıyordu.

Mahmut paşanın firarı

O sıralarda damat Mahmut paşa da oğulları Sabahattin ve Lutfullah beyleri yanına alarak Paris'e kaçtı.

Mahmut paşa, Sultan Hamid'e birçok defalar tahriren olsun, şifahen olsun itirazlarından biran hali kalmadı. Fakat Sultan Hamit bunların hiç birine bermutat kulak asmadı ve Mahmut paşa 1899 senesi kânunu evvelinin sonunda, Pake kumpanyasının (*Georji*) vapurıyla kaçtı.

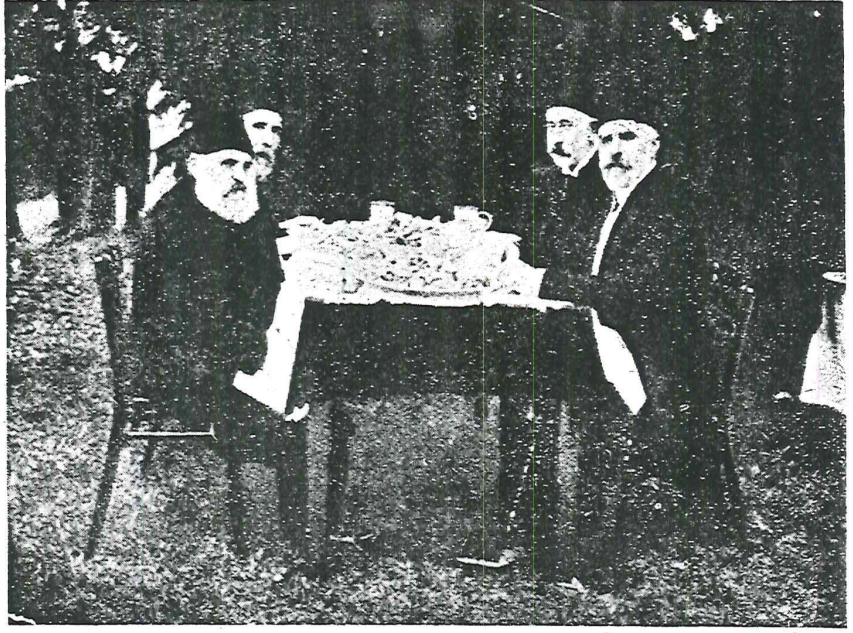
Bu havadis sarayda bir yıldırım tesiri yaptı. Her tarafa emirler verildi, Şark şimendiferini kuşatmak için Edirne'den asker çıkarıldı, Bulgar prensine taelgraflar çekildi,

Mahmut paşa ve Meşveret

Mahmut paşa, Meşveret'te Ahmet Rıza beye mektup yazdı ve ondan güzel bir cevap aldı. Ahmet Rıza bey diyordu ki:

“Sizin gibi maruf bir devlet recülünün vatani kurtarmak için kendisine desti muaveneti uzattığından dolayı fırkamız beyanı memnuniyet eder. Rûfekayı cihadımla beraber beni en ziyade mahzuz eden bir şey varsa, o da, bu asarı samimiyetin tahsil ve terbiye görmüş, efkârı vasia ve hürriyetperverane sahibi b'esbaktan sadır olmuş İla....”

**Ahmet Rıza
bey
ve sadırazam
Sait Paşa**

**Mahmut Paşanın
Hamid'e mektubu**

Mahmut Paşa, Sultan Hamid'in İstanbul'da kendi aleyhine uydurduğu yalanları haber alınca ona şöyle bir mektup yazmıştı:

"Vatanın sebebi felâketi, bunca denaet ve cinayetlerin sebebi hakikisi sizsiniz. Döktüğünüz kanlar, söndürdüğünüz hanemanlar ve uydurduğunuz yalanlar herkesce malûmdur. İslâm ve Hıristiyan binlerce beni beşer mahvoldu.

"Tab'anız istibdadınızdan kurtulmak için firar ediyor. Vatan boşalıyor. Bunun neticesi olarak ta varidat azalıyor.

"Varidatı hükûmetin 10 milyon lirayı tecavüz etmediğini hiç düşünmeden, hırsız nazırlara, bunamış bir sadrazama ayda 500 - 2000 lira maaş vermek gibi mecnunane israfattan, sebepsiz harekâttan tevekki etmiyorsunuz.

"Hayatınıza suikast ve zevcenizin mücevheratını sirkat eylediğimi, henüz sabi addettiğiniz oğlumu kandırıp kaçtığımı vesile ederek şehbenderlerle süferaya tevkifimi emrettiğiniz zaman nefsinizde hiç bir hacalet hissetmediniz mi?

"Memleketimiz zengindir, reha ve saadete müstaittir. Şim-nüfusunun yirmi kadarını

beslemeğe mukteldir. Fakat, heyhat! Vatana bir haydut cetesi atılmış, bunca servete ve hazaine seddi rah oluyor. Ve sizin yüzünüzden de bütün bu sevimli topraklar, yürekler parçalayacak derecede haraba yüz tutuyor. Kendi menfaatinıza muhtelif bankalara koydurduğunuz, sırf menfaatı şahsiyeniz için ihsan olarak tevzi eylediğiniz, birçokları için israf ettiğiniz milyonlarla bugün hükûmeti Osmaniye dehşetli bir donanmaya malik olur. "

Ancak bir kısmını derçede bildiğimiz bu mektup, hürriyet mücadelesinin en güzel vesikalârından biridir.

Sultanın Zaferi

Abdülhamit Mahmut Paşayı kandırmak için hafiyelerle türlü vaatlerde bulunuyor, Paris sefiri Münir beyle, İstanbul'a dönmelerini rica ettiriyordu.

Mahmut Paşa böylece sultanla, casuslarla, denaatle pençelettikten sonra, 48 yaşında vefat etti.

Sultan Hamit, Mahmut Paşanın vefatından sonra, naşını İstanbul'a getirmek için Fransız mahkemelerine müracaat etti, fakat ona da muvaffak olamadı. Hatta bu mesele üzerine Fransız meclisi meb'usanında bir istizah vuku buldu. Hamit bunun üye-

rine büsbütün ümidi kesti. Meclis reisi mösyö Komb, Abdülhamid'e mükemmel bir ders verdi, istizah eden Denis Cocchen'e şu cevabı verdi:

"Mahmut paşanın cesedinin ibracı ile Türkiye'ye nakli meselesine gelince, sultan Hamid'in cesedi naklettirmek için sebep gösterdiği adatı Osmaniye ne olursa olsun, biz Fransız topraklarındayiz, mösyü Denis bu hususta hataya düşmeyecek kadar Fransız mahkemelerinin nizamatına vakıf olmak lâzımgelir. Kendilerini temin ederimki hükûmet bu hususta zerre kadar zaaf göstermeyecektir

**"Ahrarı Osmaniye,,
Kongrası**

Mahmut paşanın vefatından sonra, Paris'te yaşayan bütün Ahrarı Osmaniye tarafından bir kongra aktedilmesine karar verildi. Sultan Hamid'in talebi üzerine zabita bu kongranın Paris'te toplanmasına mani oldu ise de, 1902 şubatının dördünden dokuzuna kadar, bu kongra Fransız enistitüsü azasından mösyö Lefevre Pontalisse'in ikametgâhında aktedildi. Kongrada Arap, Kürt, Arnavut, Çerkes, Musevi, Ermeni, Türk, her cins ve mezhebe mensup zevat hazır bulundu.

mabadi 39 uncu Sayıfada

İlk Hürriyet Kahramanı Ahmet Rıza

[7 inci sayfadan]

Sonra bu kongradan muhtelif komiteler doğdu. Bu komitelerin hepsi muhtelif fikir ve içtihat sahibi olmakla beraber hepsi memleketi kurtarmak emelile çalışıyorlardı.

Her komitanın ve azasının neşrettikleri bir çok gazeteler vardı.

Meselâ azası müslüman ve hiris=tiyanlardan mürekkep bir hey'et Mısır'da (Şurayi Osmanî) namında bir gazete neşrediyordu. Bundan başka (Yeni Fikir) isminde bir gazete çıkıyordu. Bunlardan başka (İctihat, Lâklâk, Hilâfet) gibi gazeteler de intişar ediyordu.

Genç Türkler memleketi kurtarmak için böyle çalıştılar. Müm-kün oldukça bu gazeteleri Türki-yenin her tarafına sevk ediyorlardı. Memleketi terkedemiyen gençler, hariçten gönderilen neşriyatı okutuyor ve halk arasında dağıtıyorlardı. Arada bir Hamid'in hafiyeleri bu gazeteleri deste deste yakaladıkları halde, gene, her türlü cebir ve zulumun fevkinde bir kuvvet olan fikir ceryanına karşı durmak mümkün olmadı.

Nihayet, bir muhtariyeti siyasiyeyi haiz olan Üçüncü ordu bu fikirler şiddetle yayıldı. Düveli muazzamanın Rumeli işlerine müdahalesi, bu kut'ada ordunun sair ordulardan daha serbest bulunması, hürriyet fikrinin son derece teveysüüne sebep olmuştu.

Bu müsait zemin hasıl olur olmaz, ordu zabıtları, Avrupa'daki İttihat ve Tarakki cemiyetile muhabere etmeğe ve memleketi kurtarmak için müşterek tedbirler ittihaz etmeğe başlamışlardı.

Artık ordunun bütün zabıtları hakikatı görüyorlardı, anlıyorlardı ki, Türkiyeyi kurtarmak için memlekette hakikî bir demokrasi idaresini derhal tesis etmek, Hamid'in istibdadına nihayet vermek, hür bir millet meclisi açmak ve milletin işlerinde milletin reyini hâkim kılmak lâzımdır.

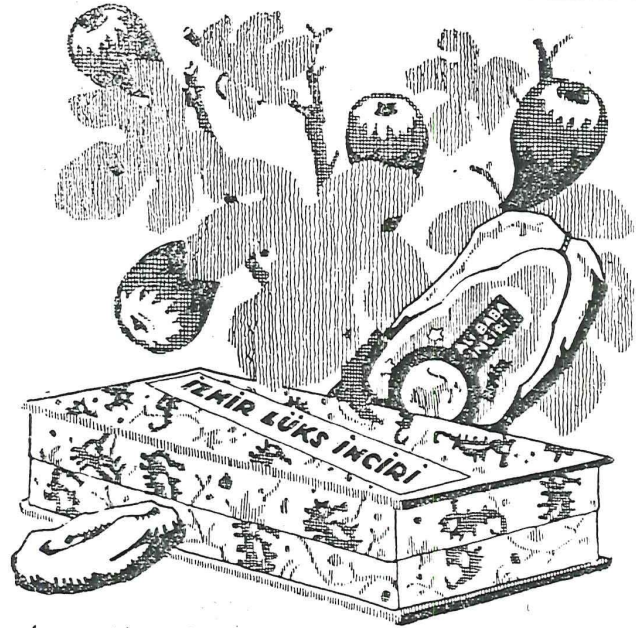
İşte o andan itibaren evvelâ Üçüncü ordu, sonra da ikinci ordu muntıklarında birer İttihat ve Tarakki cemiyeti tesis ettiler.

Meşrutiyetin ilânına takaddüm eden günlere kadar, Avrupa'da Türk mineverlerinin faaliyetleri ve Ahmet Rıza beyin hayatı, hulâsâ olarak budur.

Ahmet Rıza'nın şahsiyeti

Ahmet Rıza, kültür sahibi, irade sahibi, seciye sahibi bir insandı. Hayatını bir tek hedefe doğru itip sürüklüyor ve gözlerini gayesinden başka hiçbir şeye çevirmiyen bütün mefkûreçiler gibi, küçük ihtiraslardan kendini korudu: İktisat hırsına düşmedi, alâyişe kapılmadı, her türlü nümayişlerden öğrendii sevret sahibi olmağa çalışmadı, fakat bütün bunlara herkesten fazla muktedirdi. Hatta memlekette gagesini istihsal ettikten sonra, İstanbul'a gelirken kendisine mutantan bir istikbal yapılmasını isteyen arkadaşlarının tekliflerini reddetti. Sonraları İttihat ve Tarkkinin birçok hare-

ketlerini her müstakil fikirli adam gibi takbih ettiği için, bir köşeye çekildi, bir daha da hiçbir siyasi ve içtimaî harekete karışmadı. Etfal hastahanesinin loş bir odasında, birkaç dostundan başka herkes tarafından unutulmuş olarak, ebedi uykuya kendini bıraktı. Namuslu bir mefkûreci için en güzel ölüm budur: On parasız, muhtaç, unutulmuş ve kimsenin haberi olmadan gözlerini yumup gidivermek. Onların tarihte ve kalplerimizde münakaşa ve tenkit edilmeyecek mukaddes bir mevkileri vardır. Çünkü bize birçok şey veren bu insanlar, bizden hiçbir şey istemediler, ölümlerinde bir bardak su bile!

Avrupalılar eyi ve nefis incir almak istedikleri vakit alâmeti farikasına dikkat etmek suretile halis

TURK İNCİRLERİ

ni talep ederler, ve bu suretle ikinci nevi incir almaktan kendilerini kurtarırlar.

Aspirine ihtiyacı olanlarda aynı şeyi yaparak hakiki

ALMAN ASPİRİNİ

ni talep etmeli ve alâmeti farika olan salıp şeklindeki Bayer isminin her paket ve her tablet üzerinde bulunmasına dikkat eylemelidir.

Baş, diş, kulak ağrılarına, nevralsji, ateş ve kadınların mu'tat sancılarına karşı bundan eyi bir ilaç olamaz.

